

TÜRKLERDE
CEVRE VE ŞEHİRCİLİK

medeniyetimizi yaşatan iller

05 Haziran 2024

CİLT II

MUADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

EDITÖRLER

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Prof. Dr. Koray ÖZCAN
Prof. Dr. Caner ARABACI
Prof. Dr. M. Serhat YENİCE

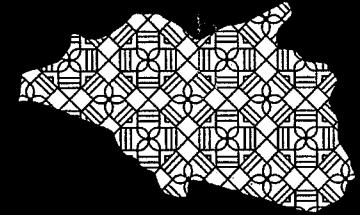
ANKARA

NİSAN 2023

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

ÇANKIRI*

030756

Cankırı, İç Anadolu ile Karadeniz bölgeleri arasında Köroglu dağlarının güneye doğru alçaldığı tepe üzerinde ve Kızılırmak'a dökülen Açı Çay ile Tati Çay'ın birleştiği vadide dir. Antik dönemdeki ismi Gangra olup, İslam kaynaklarında Hancara ve Cancara şeklinde yer almaktadır¹. Bizans tarihçi Etienne'ye göre Paflagonya dilinde keçi alanına gelen Gangra adı, buraya keçi sürülerinin çöküğünden dolayı verilmiştir². Türkler, şehrin eski ismini "Kengri" şeklinde telaffuz etmişlerdir. Cumhuriyet döneminde ise Çankırı olarak değiştirilmiştir.

Çankırı ve çevresi eski çağlarda uzun süre Hititlerin egemenliğinde altında kalmış, bu devletin MÖ 1200'lü yıllarda yıkılması üzerine önce Paflagonların sonra da Pontus Krallığı'nın hâkimiyetine geçmiştir. Bir ara Galatların idaresine giren kale-kenti Strabon, Kral Morzeus'un ikametgâhi olarak tanımlamıştır. Miladın başlarında Galatyalı Krallı Deiotaros³ (ö. MÖ 41) zamanında parlak bir dönem yaşayan ve "Germanikopolis" olarak da zikredilen Çankırı, Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılmamasından sonra Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır. Emevilerin "Hisnū'l-haddî" adı verdikleri şehirde Türk hâkimiyeti Emir Karatekin'in kaleyi 1082'de fethetmesinden sonra başlamış⁴; ancak onun döneminde kale dışında bir yerleşme olmuşmamıştır. Konut ve ticaret yerleriyle ibadet mekânı

¹ Prof. Dr. Ahmet KANKAL, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. ORCID: 0000-0002-3262-3355. ahmetkankal@gmail.com

² İbnü'l-Efir, *el-Kâmil fi'l-Târîkh*, IV, Beyrut 2002, s.226; Ibn Taurberdi, *en-Nâ'imîz-Zâhir*, I, Misir (ty), s.102.

³ Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi*, III, Ankara 2002, s.202.

⁴ Antik Anadolu Coğrafyası, İstanbul 1993, s.41.

⁵ M. Halil Yinanç, "Dânişmendiler", IA, III, İstanbul 1988, s.468-479.

⁶ Ahmet Kankal, *XVI. Yüzyılda Çankırı*, Çankırı 2009, s.174.

⁷ Kâlib Çelebi, *Cihannâme*, İstanbul 1145, s.645.

⁸ Abdülkerim Özaydın, "Dânişmend Gazi", DIA, VIII, İstanbul 1993, s.471.

ve diğer sosyal alanların kale içi veya hemen surların yakını çevreyle sınırlı kaldığı söylenebilir. Çünkü bu yüzyılda Bizans henüz Anadolu'dan vazgeçmemiştir; bu yüzden Türk-Bizans mücadelesi devam etmiştir. XVI. yüzyıl kaynaklarında Kale Camii⁹ olarak geçen binanın kim tarafından yapıldığı bilinmemekle birlikte Müslüman bir toplumun camisiz yapamayacağı düşünüldüğünde Emir Karatekin'in inşa ettirmiş olabileceği söylenebilir. Kâlib Çelebi'nin zikrettiği kale içindeki camiyle mahallenin⁶ Dânişmendler döneminde ortaya çıkış olması kuvetle muhtemeldir. Dânişmendlerle Bizans arasındaki mücadelelerde çok sık el değiştirdiğinden Çankırı'da yerleşme kale merkezi olarak devam etmiştir. Bunayla birlikte kalenin batısında ve Kastamonu Yolu güzergâhında bulunan Tati Çay vadisine doğru bir genişleme düşünülmeye başlanmış; bunun içinden Emir Karatekin, zayıyesini bu bölgede inşa ettimiştir⁷.

Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat döneminde (1220-1237) sağlanan siyasi istikrар ve ekonomik refahın sonucunda yerleşmenin kale suran dışında başladığını anlaşılmaktadır. Emir Atabay Cemalettin Ferruh'un 1235'te yaptırdığı darüşşafan o dönemde Anadolu'da bulunan yedi darüşşafadan birisi olması ve Anadolu'nun en eski darülhadis medresesinin de Çankırı'da bulunduğu, şehrin potansiyeli hakkında önemli ipuçları vermektedir. Darüşşafâ ve darülhadis, kalenin biraz uzağında ve